MAGDALENA PASTUCH*, BARBARA MITRENGA**

UNIwersytet Śląski w Katowicach

Kształtowanie się parametrycznego znaczenia przymiotnika *ogromny* – ogląd diachroniczny¹

Słowa kluczowe: historia języka polskiego, etymologia, słowotwórstwo historyczne, semantyka historyczna.

doi: <http://dx.doi.org/10.31286/JP.101.4.3>

1. Wstęp

Celem artykułu jest przedstawienie rozwoju słowa *ogromny*, który z polisemicznego przymiotnika zachowującego znaczenie etymologiczne w XVI-wiecznej polszczyźnie przekształcił się we współczesny przymiotnik parametryczny. Przyjmujemy rozumienie przymiotników parametrycznych za Romanem Laskowskim, według którego są to przymiotniki relatywne oznaczające „pewne właściwości (parametry) fizyczne przedmiotów” (1977: 327). Specyfika przymiotnika *ogromny* na tle innych przymiotników parametrycznych polega na tym, że należy on do grupy „biegunowych” przymiotników tego typu, czyli takich, które oznaczają „krajowe wartości w przestrzeni semantycznej wyznaczonej przez daną parę antonimiczną” (obok innych, takich jak np.: *olbrzymi*, *małutki*, *znikomy*) (Laskowski 1977: 332).

Wykorzystując materiał zawarty w słownikach dokumentujących dawną polszczyznę, chcemy pokazać, jakie czynniki wpłynęły na tę zmianę i dzięki jakim mechanizmom mogła ona zajść. W analizach będziemy się kierować zasadami wypracowanymi w badaniach historycznosłowotwórczych (Kleszczowa (red.) 1996) i semantyce historycznej², a zatem ważne będą dla nas dane wynikające ze znaczenia etymologicznego leksemu oraz z jego budowy morfologicznej. Przedstawiony cel pozwala przyjąć następującą kompozycję artykułu: dokonamy

* magdalena.pastuch@us.edu.pl; ORCID: 0000-0001-6960-7191

** barbara.mitrenga@us.edu.pl; ORCID: 0000-0001-9389-8152

1 Współautorstwo obejmuje wszystkie etapy pracy nad artykułem, a wkład każdej z autorek w jego powstanie jest równy.

2 W przypadku badań historycznosemantycznych trudno wskazać jedno źródło metodologiczne. Inspiracją były dla nas m.in. prace: Pawelec 2003, Mitrenga 2014. Warto także przywołać klasyczną już pozycję Danuty Buttler (1978), w której autorka przedstawia typologię zmiany semantycznej, ilustrując poszczególne typy wieloma przykładami. Wśród omawianych przez Buttler przymiotników znalazło się zaledwie kilka parametrycznych (*duży*, *głęboki*, *gorący*, *twardy*, *wysoki*, *zimny*), ale w żadnym z tych przypadków nie analizuje się znaczenia parametrycznego. Wyrazy te omawiane są zwykle w kontekście zjawiska synestezji. Inny punkt wyjścia (onomazjologiczny) przyjęła w swoich rozważaniach Mariola Jakubowicz (2010) – wśród analizowanych przez nią grup pojęciowych mamy tylko jedną, której można przypisać wartość parametryczną (*gruby* – *chudy*), jednakże ze względu na przyjęte w pracy założenia nie jest ona opisana jako parametryczna.

analizy danych etymologicznych, a później zaprezentujemy semantykę i słowotwórcze otoczenie interesującego nas przymiotnika w polszczyźnie. Na podstawie tych informacji dociekać będziemy, co doprowadziło do zmiany jego znaczenia.

2. Etymologiczny ogład przymiotnika *ogromny*

W rozważaniach wstępnych przyjęliśmy, że podstawowym celem prowadzonych badań jest wskazanie procesów, które doprowadziły do współczesnego statusu przymiotnika *ogromny*, mającego w najnowszych słownikach wartość wyłącznie parametryczną, por.: a. ‘mający wielkie rozmiary; wielki, olbrzymi, gigantyczny’; b. ‘znaczny pod względem liczby, ilości, wartości; wielki, olbrzymi’; c. ‘o uczuciach, pojęciach, zjawiskach itp.; występujący w wysokim stopniu, w wielkim natężeniu, w dużym zakresie; olbrzymi, wielki, silny, intensywny’ (USJP) oraz ‘mający tak dużą wielkość, intensywność lub zakres, że zwraca uwagę mówiącego’ (WSJP PAN). Oznacza to, że jego inwariantne, utrwalone leksykograficznie znaczenie odnosi się wyłącznie do parametryzacji pojęć, zjawisk czy uczuć.

Kwerenda w dawnych źródłach słownikowych pokazuje, że – inaczej niż typowe przymiotniki parametryczne (np. *duży*, *mały*) – *ogromny* w początkach polszczyzny występuje jako przymiotnik, w którym kontynuowana jest wartość leksykalna prasłowiańskiego rdzenia **grom-*³. Podział morfologiczny przymiotnika *ogromny* będzie przedmiotem opisu w dalszej części artykułu. W tym miejscu zwrócimy uwagę na morfem leksykalny (*-grom-*), który wywodzi się z prasłowiańszczyzny. Zależność semantyczna pomiędzy rdzeniem **grom-* a przymiotnikiem *ogromny* nie jest z synchronicznego punktu widzenia czytelna.

Polskie źródła etymologiczne są bardzo zróżnicowane, zarówno jeśli chodzi o czas powstania, jak i o przyjęte podstawy metaleksykograficzne, jednakże dla pełności obrazu warto je wszystkie uwzględnić, także po to, aby porównać dane i wskazać na różnice oraz podobieństwa w poszczególnych opisach.

Aleksander Brückner (SBr) umieszcza przymiotnik *ogromny* w haśle *grom*, uznając tym samym wspólnotę semantyczną prasłowa *grom* i jednostek takich jak: *gromowy*, *gromić*, *gromiwać*; *zgromić*; *ogrom*, *ogromny*, *ogromność*; *pogrom*; *rozgromić*; *gromki*, *gromny*; *gromnica*. Według autora możliwy jest związek z greckim *chromos* ‘wrzawa’, niemieckim *Gram* ‘złość’ czy litewskim *gramēti* ‘gruchnąć (o ziemię)’. Interesujący nas przymiotnik tworzy też w tym słowniku odrębne hasło, w którym Brückner przytacza formę *ohromny* zaczerpniętą z twórczości Mikołaja Reja, sugerując, że to bohemizm. Współczesne źródło (Basaj, Siatkowski 2006) potwierdza, że postać z *h* (*ohromny*) pojawiająca się w XVI wieku jest z pewnością bohemizmem⁴.

Słownik Franciszka Sławskiego został opracowany do hasła *ływy*, a zatem nie mamy możliwości, aby poznać ustalenia autora odnoszące się do przymiotnika *ogromny* – warto jednak przyrzeć się hasłu *grom* (SESł). Znaczenie podstawowe to ‘piorun, grzmot’, a prasłowiańska postać została zrekonstruowana jako **gromb* < ie. **ghromo-s*. Na tym samym rdzeniu oparty jest czasownik *grzmieć*. Podobnie jak dużo wcześniej Brückner, także Sławski

3 Etymologii *gromu* poświęcony został artykuł Krzysztofa T. Witczaka (2020).

4 Ustalenia te były już wyrażane w opracowaniach wcześniejszych (Siatkowski 1965: 60).

przywołuje grecki leksem o znaczeniu ‘wrzawa, trzask, rzenie’ i również mamy tu odniesienie do litewskiego czasownika o znaczeniu ‘padać z hałasem’. W hasle jest odesłanie do przymiotnika *ogromny*. Odrębnymi hasłami, choć powiązanymi wspólnym pochodzeniem, są u Sławskiego m.in. *gromić*, *gromki* i *gromnica*. Wszystkie one zawierają, według autora, rdzeń **grom-*, choć odmienne były ich bezpośrednie podstawy. Co ciekawe, w wartości semantycznej zawsze pojawia się odniesienie do *grom* ‘piorun’: *gromić* ‘bić, zadawać porażkę, surowo strofować’ < ‘uderzać jak gromem’ > ‘razić, zwyciężać’. Z kolei *gromki* ‘głośny, donośny’ powstało od *grom* tak samo jak *krewny* od *krewny*. Jest to, jak twierdzi Sławski, wyraz związany ze wschodnią Słowiańszczyzną, a pierwsze użycie w języku białoruskim wskazuje na pożyczkę z rosyjskiego *grómkij*. *Gromnica* zaś wywodzi się od rzadkiego przymiotnika *gromny*, odnotowanego ze znaczeniem ‘huczny, grzmiący’. I tutaj związek semantyczny jest bardzo wyraźny, bo *gromnica* to świeca, którą zapalano, aby odpędzić groźne dla człowieka gromy. Jak widać dominują w tej charakterystyce trzy elementy: ‘głośność, hałas’, ‘groza, strach (przed hałasem)’, ‘siła (uderzenia gromem)’.

Warto również wspomnieć o interpretacji Andrzeja Bańkowskiego (2000), który zalicza przymiotnik *ogromny* do XVI-wiecznych poetyzmów i uznaje, że rosyjski *огромный* (*ogromnyj*) jest późnym polonizmem. Łączy go z podstawą *ogromić*, która z kolei pochodzi od *ogrom*. W żadnym z tych haseł nie został przywołany wprost rdzeń **grom-*, a jedyną wskazówką, która prowadzi do *gromu*, może być definicja: ‘przerażający, zwłaszcza swoją donośnością (o krzyku, biciu w bębny itp.)’, bo leksem *grom* definiowany jest jako ‘grzmot’ i wywodzony z psł. **gromъ*. Podobnie jak Brückner odsyła Bańkowski do greki i litewskiego.

Wiesław Boryś (SBO) również nie zestawia w jednym artykule wyrazów *grom* i *ogromny*. Przymiotnik znalazł się w hasle *ogrom* jako regularny pod względem morfologicznym derywat od tego rzeczownika o znaczeniu ‘duże rozmiary, wielkość, wielka ilość czegoś’, jednakże dane etymologiczne wskazują na pochodność od czasownika *ogromić*. To znaczenie obecne jest w polszczyźnie dopiero od XVII wieku. Ważne dla dociekań semantycznych są też podane przez W. Borysia odwołania do danych innosłowiańskich: staroczeskie *ohrom* ‘grzmot, huk; przestrasz’, *ohroma* ‘napad, uderzenie; nieszczęście, zmartwienie’, słowackie dialektalne *ohroma* ‘kupa’ czy ukraińskie dialektalne *ohróma* ‘niezwykła wielkość, wielka ilość’.

Jak wynika z powyższych informacji, już na wczesnym etapie rozwoju polszczyzny mamy do czynienia ze współwystępowaniem dwóch elementów semantycznych: ‘wielkość’ i ‘głośność (powodująca trwogę, strach)’. W dalszym ciągu analiz etymologicznych wrócimy jeszcze do wartości semantycznych, jakie niesie ten rdzeń w innych językach słowiańskich. W podobny sposób opracowane zostało hasło *ogrom* (hasła *ogromny* nie ma) w *Polskim słowniku etymologicznym* Witolda Mańczaka (SMAñ). Autor wymienia staroczeski *ohrom* ‘grzmot’ i ukraińską dialektalną postać *ohroma* ‘niezwykła wielkość’, odsyłając do *gromić*, które interpretuje jako derywat od **gromъ* ‘grzmot’. W tym ostatnim hasle przywołane są, podobnie jak u innych etymologów, związki z litewskim, greckim oraz niemieckim, które wskazują na związek semantyczny z głośnym dźwiękiem.

Przegląd polskich słowników etymologicznych zobowiązuje, aby sięgnąć do źródeł innosłowiańskich, ponieważ losy wspólnego językom słowiańskim rdzenia **grom-* nie są oczywiście

i wskazują na różny stopień utrwalenia się jego podstawowej wartości semantycznej oraz na różne ścieżki rozwojowe. Max Vasmer (1950–1958) w haśle *зром* wskazuje na pochodność przymiotnika *огромны* od tego właśnie leksemu, choć w definicji mamy odwołanie tylko do doznań dźwiękowych, nie ma natomiast mowy o wartości odnoszącej się do wielkości. Podobnie jest z przymiotnikiem *громки* ('głośny'), który według niego w polszczyźnie pojawił się pod wpływem języka rosyjskiego. W tym słowniku w haśle *огромный* nie podaje się *зром* jako słowa podstawowego, natomiast wskazuje się na związek ze znaczeniem 'obarczyć, obciążyć'⁵. Autor, powołując się również na Brücknera, przytacza słowo *громada*. Te związki są jednak wątpliwe i najprawdopodobniej mamy tu do czynienia z innym rdzeniem, wywodzącym się z praindoeuropejskiego pierwiastka **ger-* 'zgarniać, zbierać' – stąd łacińskie *gremium* (SBO). We współczesnym języku ukraińskim przymiotnik *огромны* nie istnieje⁶, jednakże ESUM notuje rzeczownikową formację *огрома* (*озрома*), która jest nośnikiem znaczenia 'dużo, wielka ilość', z odniesieniem do rosyjskiego *огромны* (*огромный*) i polskich *огром*, *огромны*. W tym słowniku za oczywiste uznaje się powiązanie z *громada*, a zestawianie z *гром* za niedostatecznie uzasadnione. W haśle *громada* (*зромада*) potwierdzony został związek z ie. **grem-* < **ger-*.

Natomiast w *ESSĀ* przymiotnik *огромны* nie został w ogóle odnotowany. Nie pojawia się on również w haśle **громъ*, które odsyła tylko do znaczenia 'piorun, grzmot'. We wszystkich derywatach pochodnych od tego rdzenia i odnotowanych w tym słowniku jako odrębne hasła (**громовъ*(jb), **громънъ*(jb), **гromiti*) wskazuje się na związek ze zjawiskiem atmosferycznym (*grzmieć*), choć możliwe są również użycia metaforyczne (por. polskie *gromić* 'ostro upominać, surowo krytykować; strofować, kajać, karcić'; przestarzałe 'zadawać porażkę; zwyciężać, rozbijać' (SJPdOr, USJP) czy ros. *зромить* 'bić').

Wydaje się zatem, że *огромны* z właściwą polszczyźnie semantyką związaną z wielkością nie był wspólny całej Słowiańszczyźnie. France Bezlaj w słoweńskim słowniku etymologicznym (1982), omawiając formę *ogrómen* ('čezmerno velik'), pisze o przejęciu leksemu z innych języków słowiańskich. Powołując się na Franca Miklošiča, potwierdza pochodność od **гром-*, jednakże podaje również drugą hipotezę, tę, która pojawiła się u Vasmera i pośrednio u Brücknera⁷, czyli możliwość pochodności od *громada*. Bezlaj nie opowiada się jednoznacznie za jedną bądź drugą interpretacją. Również w serbsko-chorwackim słowniku etymologicznym (Skok 1971) sygnalizowana jest wątpliwość co do pochodzenia przymiotnika *огroman* – nie ma odrębnego hasła mu poświęconego, ale pojawia się on w haśle *грамada*, w którym autor sugeruje, że w przymiotniku *огroman* rdzeń *гром-* (z *громada*, *грамada*) skrzyżował się z *гром* (takim jak w *гpm*, *eti*⁸). Czeski *ohromný* pochodny jest według Jiřího Rejzeka (2001) jednoznacznie od *ohromit*, a to od *hrom*, który z kolei interpretowany jest jako derywat rzeczownikowy od *hřmět*, *hřmít*. Natomiast Václav Machek (1957) inaczej – słowo *ohromný* łączy z *громada*

5 Podany w haśle czasownik *озромонуть* tłumaczony jest synonimicznie jako *обременуть*.

6 Zob. <http://ukrlit.org/sloynyk/%D0%BE%D0%B3~> (dostęp: wrzesień 2020 – styczeń 2021); używany jest tylko na wschodzie Ukrainy, najprawdopodobniej pod wpływem języka rosyjskiego.

7 W haśle *громada* mamy informację, że przyrostek *-d* ma znaczenie zbiorowe, ale autor hipotezę o pochodności od *гром* uznaje za wątpliwą, pisząc: „[...] ale jakież pień, czy od *гromu* (por. *огромны* = *громадный* rus.)?” (SBR).

8 Przyjmujemy zapis taki jak w słowniku Petara Skoka.

i pierwiastek semantyczny ‘duża ilość’ wysuwa na plan pierwszy, nie wspominając o pochodności od rdzenia **grom-*, co potwierdzone jest w hasle *hromada*, gdzie mówi o prawdopodobnym związku *hromady* z *ohromnym*.

Jak wynika z powyższego przeglądu, opinie na temat pochodzenia przymiotnika *ogromny* nie są zgodne⁹. Śledząc drogę przekształceń od przymiotnika nieparametrycznego do parametrycznego, należałoby uwzględniać obie hipotezy – można by nawet uznać, że łączenie z praindoeuropejskim pierwiastkiem **ger-* ‘zgarniać, zbierać’ jest dość kuszące, bo pozwoliłoby prosto wyjaśnić obecność w przymiotniku *ogromny* elementów semantycznych odnoszących się do wielkości czy ilości opisywanych przedmiotów. Bardziej uzasadnione jest jednak uznanie ustaleń poczynionych przez autorów SP, którzy zdecydowali się na odrębny opis obu rdzeni (**grem-* w hasle **gromada*, **grom-* w hasle **gromъ*), wskazując na odmienne ich pochodzenie. Prasłowiański **gromъ* interpretowany jest jako *nomen actionis* > *nomen acti* do *grъmѣti* i przypisywana jest mu wartość związana z dźwiękiem (huk, hałas, wrzask). Na tym samym rdzeniu oparte są leksemy: **gromѣti*, **gromiti*, **gromotati*, **gromotъ*, **gromovъ*, **gromъnъ* (SP). W większości artykułów hasłowych mamy bezpośrednie odniesienia do zjawiska atmosferycznego, a tylko w jednym (**gromiti*) poza znaczeniem ‘grzmieć, huczeć’ pojawia się, ukształtowane najprawdopodobniej na zasadzie przeniesienia semantycznego, znaczenie ‘zadawać porażkę, rozbijać, zwyciężać, unicestwiać, niszczyć, działać jak grom’. Natomiast *gromada* wywodzona jest od ie. rdzenia **grem-* < **ger-* ‘zgartywać, zbierać’, który ma kontynuację w łacińskim *gremium*. Autorzy hasła podają wiele słowiańskich kontynuantów tego rdzenia, jednak nie potwierdzają łączności z **gromъ*.

Zgodnie z rozumieniem terminu „perspektywiczna ewolucja” (Kleszczowa 1998: 10), które zakłada, że porównywanie odległych stanów języka daje większe możliwości obserwowania tendencji rozwojowych języka, uzasadnionym zabiegiem jest odniesienie się do stanu współczesnego w językach słowiańskich – może to pokazać, czy wartość semantyczna wskazanych rdzeni utrzymała się w innych językach i czy kierunki rozwojowe są wspólne dla całej Słowiańszczyzny. Przedmiotem naszego zainteresowania jest polszczyzna, a dane innosłowiańskie mają charakter wyłącznie pomocniczy.

Przymiotnik oparty na rdzeniu **grom-* notują słowniki języków rosyjskiego, słowackiego oraz języków południowych (bułgarski, chorwacki, serbski, czarnogórski, bośniacki, słoweński). W ukraińskim nie używa się przymiotnika, ale istnieje polisemiczna rzeczownikowa formacja współrzdenna *oꝑróm*: 1. ‘громáддя’¹⁰; 2. ‘шум, гáмip’¹¹.

Innosłowiańskie dane leksykograficzne pokazują, że nie we wszystkich językach istnieje współcześnie przymiotnik oparty na prasłowiańskim rdzeniu, ale jeśli istnieje, to ma znaczenie parametryczne¹², a znaczenie etymologiczne związane z wartością semantyczną

9 Stanisław Kochman pisze wprost: „Jedynie realna jest etymologia łącząca przymiotnik *ogromny* z *grom* [...]” (1975: 101).

10 Rzeczownik zbiorowy, który oznacza: obiekty, budowle i w ogóle wszystko, co charakteryzuje się dużym rozmiarem, objętością.

11 ‘szum, hałas’.

12 Np. chor. *ogroman uspjeh*; słoweń. *ogromne količine denarja*; bułg. *Огромен период от време*; ros. *Человек огромного роста*.

prasłowiańskiego rdzenia już całkowicie się wycofało. Szczegółowe historyczne badania porównawcze pozwoliłyby wskazać, jakie czynniki wpłynęły na kierunki przekształceń w poszczególnych językach i w którym momencie drogi rozwojowe się rozeszły. Już na podstawie przedstawionych informacji można jednak postawić hipotezę o „wtórnej” parametryczności analizowanego przymiotnika. Jeśli zgodnie z danymi etymologicznymi uznamy, że w nim (i w jego zachowanych innosłowiańskich odpowiednikach) nośnikiem znaczenia leksykalnego był pierwotnie rdzeń **grom-*, to należałoby przyjąć, że nastąpił proces leksykalizacji.

3. Rdzeń *grom-* w polskich derywatach z przedrostkiem *o-*

Współcześnie budowa słowotwórcza przymiotnika *ogromny* jest zatarta, niełatwo również wskazać bezpośrednią podstawę słowotwórczą. Przykładowo w SGS przymiotnik ten stanowi centrum gniazda, będąc bazą dla derywatów: *ogrom*, *ogromnieć*, *ogromniasty* pot., *przeogromny* podn. albo żart., *ogromnie*. Zgodnie z założeniem słownika jest to ujęcie synchroniczne, które nie uwzględnia etymologii oraz historycznego rozwoju wyrazu. W WSJP PAN informacja o pochodzeniu (etymologii) przymiotnika *ogromny* odsyła do rzeczownika odczasownikowego *ogrom*, od dawnego przedrostkowego *ogromić* pochodnego od *gromić*. W przypadku wyrazów pochodnych odsyła się do wyrazu podstawowego (Żmigrodzki i in. (red.) 2018: 22), a zatem w przypadku przymiotnika *ogromny* odesłanie do rzeczownika *ogrom* informuje o pochodności słowotwórczej *ogromny* od *ogrom*. Uwzględniając pochodność *gromić* od *grom*, można utworzyć hipotetyczny następujący szereg derywacyjny: *grom* > *gromić* > *ogromić* > *ogrom* > *ogromny*.

Trzy pierwsze takty derywacyjne (*grom* > *gromić*; *gromić* > *ogromić* oraz *ogromić* > *ogrom*) nie budzą zastrzeżeń¹³. W kontekście poczynionych rozważań etymologicznych wskazać można pochodność *gromić* od *grom* (np. SBO). Pochodność czasownika *ogromić* od *gromić* jest natomiast analogiczna jak w przypadku innych czasowników: *okupić* < *kupić*; *okropić* < *kropić*; *okazać* < *kazać*. Podobne serie derywacyjne można wskazać także dla innych formacji przedrostkowych od *gromić*: *odgromić*; *pogromić*; *rozgromić*; *zgromić*. Również pochodność *ogrom* od *ogromić* zaświadcza seria analogicznych przykładów: *okaz* < *okazać*; *okup* < *okupić*; *okrąg* < *okrążyć*. Wśród wymienionych czasownikowych derywatów przedrostkowych od *gromić* wskazać można tylko dwie formy, tj. *pogromić* i *ogromić*, od których istnieją formy rzeczownikowe (*pogrom* i *ogrom*). Dane etymologiczne wskazują na pochodność *ogromny* bezpośrednio od *ogromić* (SBO). Obecność/nieobecność oraz frekwencja wyrazów *ogromić*, *ogromny* i *ogrom* w SstP i SPXVI każe się zastanowić nad zależnością słowotwórczą i semantyczną między nimi.

Spśród wyrazów z przedrostkiem *o-* wywodzących się z rdzenia **grom-* w staropolszczyźnie notowany jest tylko czasownik *ogromić* ‘przestraszyć, napelnić trwogą’ (SstP). Poświadczony został jednokrotnie w łacińskim cytacie: *Nam plus sollicitus labe fit attonitus, gl. territatus ogromyony* 1466 (R XXII 19), dlatego na jego podstawie nie jest możliwy szerszy komentarz na temat znaczenia oraz funkcjonowania w staropolszczyźnie czasownika

¹³ W przypadku *ogromić* możliwa jest również interpretacja jego budowy słowotwórczej jako czasownika odrzeczownikowego (zob. Krupianka 1969: 97–98).

ogromić. Warto zauważyć, że znaczenie ‘przestraszyć, napęlić trwogą’ jest wtórne wobec znaczenia etymologicznego. W SSTp znaczenie *ogromić* odnoszące się do grzmotu i huku nie jest notowane. Wprawdzie Aleksandra Krupianka w opisie formacji czasownikowych z przedrostkiem *o-*(*ob-*) w języku polskim podaje znaczenie ‘rzucić grom’, jednak – jak zaznacza – „[w] zabytkach XVI-wiecznych [występował on – dop. M.P., B.M.], zwłaszcza w znaczeniu oderwanym: «Tácy y nawiętszey światłości Bożey y *ogromienia* iego nie przyimuią» (Skar Żyw 80)” (1969: 98). Badaczka uważa, że w formacjach typu *ogromić* „formant przedrostkowy nawiązuje do podstawowej funkcji przedrostka *o-*(*ob-*), występującej w strukturach odczasownikowych, mianowicie wyraża «dookolność» odbywającej się czynności” (1969: 97). Klasyfikując *ogromić* jako formację odrzeczownikową, tak analizuje jej budowę słowotwórczą i określa funkcje tworzących ją formantów:

Nawiązując do struktury składniowej można powiedzieć, że formant przedrostkowy przy współudziale formantu przyrostkowego pełni tu funkcję orzeczenia wyrażającego czynność otoczenia, objęcia, okrycia, natomiast temat słowotwórczy porównać można do dopełnienia czynnika pomocniczego wyrażonego w narzędniku. Cała formacja funkcjonuje tu na zasadzie formuły: ‘otoczyć czym’ (Krupianka 1969: 98).

Dla dalszych rozważań ustalenie pochodności czasownika *ogromić* nie jest kwestią kluczową. Ważna jest jednak obserwacja, że w przypadku pochodności *ogromić* od *gromić* interpretacja znaczenia przedrostka *o-* mogłaby wskazywać na czasownik, „w którym temat słowotwórczy pełni funkcję orzeczenia, a format przedrostkowy – funkcję okolicznika miary” (Krupianka 1969: 78–79). To tłumaczyłoby wykształcenie się znaczenia związanego z ilością, wielkością czy intensywnością w grupie derywatów z prefiksem *o-* utworzonych od rdzenia **grom-* w późniejszych wiekach. O ile w przypadku czasownika *ogromić* (a także późniejszych derywatów *ogromiony* i *ogromienie*) znaczenie wnoszone przez *o-* można interpretować zarówno jak ‘otoczyć czym’, jak i ‘nadmiernie, bardzo intensywnie’, to wydaje się, że w wyrazach *ogrom* czy *ogromny* przedrostek *o-* wnosi drugie z wymienionych znaczeń.

W polszczyźnie XVI wieku wyrazów z *o-* wywodzących się z rdzenia **grom-* jest więcej niż w staropolszczyźnie. Należą do nich: *ogrom*¹⁴, *ogromić*, *ogromienie*, *ogromiony*, *ogromnie*, *ogromny*, *ogromno*, *ogromność*. Ich frekwencja jest bardzo zróżnicowana: *ogromić*, *ogromienie* i *ogromno* mają pojedyncze poświadczenia, *ogromność* – 8, *ogromnie* – 11, natomiast *ogromny* – 93. Warto nadmienić, że autorzy SPXVI tylko przy hasle *ogromić* wskazali *explicite*, że jest to formacja wspólnordzenna do *gromić*. W przypadku pozostałych wyrazów zastosowali odnośnik *cf.* łącząc nim wyrazy *ogrom* i *ogromność*; *ogromić*, *gromić*, *ogromienie* i *ogromiony*; *ogromnie* i *ogromno* oraz *ogromny* i *nieogromny*. W rozważaniach na temat genezy parametrycznego znaczenia przymiotnika *ogromny*, a także semantyki innych wyrazów z przedrostkiem *o-* wywodzących się z rdzenia **grom-*, ważna jest obserwacja, że wszystkie wyrazy charakteryzujące się wyższą frekwencją niż jednokrotne poświadczenie (tj. *ogromność*, *ogromnie* i *ogromny*) to wyrazy polisemiczne, mające pięć lub sześć znaczeń.

14 SPXVI notuje *ogrom* i *ogromiony* jako hasła słownikowe.

Tabela. Znaczenie wyrazów *ogromność*, *ogromnie* i *ogromny* w SPXVI

	WYRAZ		
	<i>ogromnie</i> (11)	<i>ogromność</i> (8)	<i>ogromny</i> (93)
ZNACZENIE	1. 'Strasliwie, przerażająco' (2) 2. 'Zadając ciosy, rażąc' (5) 3. 'Okazale, wywołując wrażenie wielkości' (1) 4. 'Donośnie, bardzo głośno, mocno' (2) 5. 'Obrzydliwie, odstręczająco' (1)	1. 'Wielkość, siła' (2) 2. 'Wspaniałość' (3) 3. 'Surowość, srogość' (1) 4. prawdopodobnie 'Wzbudzanie strachu' (1) 5. 'Głośny huk' (1) 6. ['Drżenie']	1. 'Wielki; dużych rozmiarów; dużej liczebności; mocny' (27) 2. 'Wspaniały, okazały' (1) 3. 'Bardzo głośny, donośny' (19) 4. 'Budzący strach, trwogę, przerażający' (35) 5. 'Odrażający, brzydki' (8) 6. 'Haniebny, niegodny'

Źródło: opracowanie własne.

Dane w tabeli pokazują, że w XVI wieku *ogromnie*, *ogromność* i *ogromny* funkcjonowały w znaczeniach nieznanym we współczesnej polszczyźnie, odnoszących się do huku, głośnego dźwięku; strachu czy zadawania ciosów. Ponadto SPXVI notuje znaczenia związane z ilością, wielkością i/lub intensywnością (w tabeli zaznaczyliśmy je pogrubionym drukiem). W kontekście czynionych rozważań szczególnie interesujące są te znaczenia i konteksty użycia wyrazów *ogromnie*, *ogromność* i *ogromny*, które świadczą o nowej wartości semantycznej, niezwiązanej z pierwotnym znaczeniem. W SPXVI notowane są nieliczne przykłady tego typu wyrazów, tj. *ogromnie* (1) i *ogromność* (2) oraz *ogromny* (27).

Przysłówek *ogromnie* w znaczeniu 'okazale, wywołując wrażenie wielkości' zaświadcza cytat: *na then czas Biskup / ubrał się był ohromnie / w szatę szeroką / a bohatą* (Górni Dworz P). W odniesieniu do ubioru biskupa znaczenie *ohromnie* 'okazale' nie budzi wątpliwości. Można się jednak zastanowić, czy w tym przykładzie znaczenie 'wywołując wrażenie wielkości' jest na pewno adekwatne. Zwłaszcza gdy porównamy znaczenie *ohromnie* ze staroczeskim *ohromnie* 'ohromujący, úžas působící' (pol. 'zadziwiająco, oszałamiająco'). Jeśli taka interpretacja znaczenia *ohromnie* jest właściwa, w materiale XVI-wiecznym nie byłoby poświadczenia wskazującego na parametryczne znaczenie *ogromnie*.

Dla dwóch przykładów *ogromność* w znaczeniu 'wielkość, siła' autorzy SPXVI podali następujące łacińskie odpowiedniki: *enormitas*, *enormis magnitudo* a. *proceritas*, *immanis maximitas*, *moles* za *Thesaurusem* (Knapiusz 1643). Informacja ta znajduje się w hasle *ogrom* potraktowanym przez Knapiusza jako synonim do *ogromność*: 'Enormis magnitudo. Enormis proceritas. Enormitas alicuius rei. Moles immanis alicuius rei.' (Knapiusz 1643). Pod względem słowotwórczym jest to „Apocope Polonica”, czyli „Ucinanie” (Puzynina 1961: 146)¹⁵. W przypadku

¹⁵ „Apocope Polonica” to jedna z figur gramatycznych stosowanych przez Knapiusza, którą przejął z prozodii łacińskiej. Przykładami są m.in. wyrazy: *miłujem* dla *miłujemy*, *srog* dla *srogi*, *spad* dla *spadł*, *oń* dla *o niego*. Knapiusz objaśnia tę figurę

wyrazów *ogrom* i *ogromność* chodzi o znaczenie odnoszące się do wielkości i ilości wykraczających ponad normę (por. znaczenie *enormis* ‘wykraczający ponad normę, nadmierny, niezwykle duży, wielki, ogromny’ w *Elektronicznym słowniku łaciny średniowiecznej w Polsce*¹⁶).

Warto również dodać, że w *Thesaurusie* odnotowane są dwa osobne hasła *ogrom*. Pierwsze odsyła do haseł *grzmot* i *okrzyk*, natomiast drugie – do hasła *wielkość* w znaczeniu ‘wielkość każdej rzeczy przyzwoita’ (Knapiesz 1643). Nadto Knapiesz nie definiuje przymiotnika *ogromny*, tylko stosuje odsyłacz do haseł *srogi*, *straszny* i *wielki*. Podsumowując uwagi o sposobach notowania wyrazów *ogrom*, *ogromność* i *ogromny* w *Thesaurusie*, należy podkreślić, że leksykograf rejestruje dwa hasła *ogrom* o różnych znaczeniach: *ogrom* (*ogromność*) i *ogrom* (*grzmot*, *okrzyk*), natomiast znaczenie *ogromny* wiąże ze znaczeniem parametrycznym. Wyraz *ogrom* wywodzi od *ogromność*, czyli wskazuje inny kierunek motywacji słotwórczej niż słowniki etymologiczne.

Wracając do analizy XVI-wiecznego materiału poświadczającego użycie wyrazu *ogromność* w znaczeniu ‘wielkość, siła’, należy zauważyć, że SPXVI notuje wyrażenie *ogromność wojenna* poparte kontekstem: *Moc jego będzie w niezliczonych Anielskich wojskach / ktorzy pojda rozszykowani jako do bitwy / ze wszystkim rynsztunkiem / i armatą i broniami / i ogromnością wojenną* (SkarKaz 6a). Drugi przykład pochodzi z dzieła Górnickiego: *a ktore zwierzęta wielkością podniosle / i rozszerzone stanęły / tedy tym onęz ogromność / onęz wielkość dał ku obronie* (GórniRozm Nv). Interpretacja znaczenia *ogromność* w obu przykładach nie jest jednoznaczna. Gdy mowa o *ogromności wojennej*, nie do końca wiadomo, co miałyby oznaczać to wyrażenie. Nasuwa się przypuszczenie, że być może chodzi tu o znaczenie związane z ‘głośnym hukiem’, w takim kontekście *ogromność wojenna* oznaczałaby ‘wrzawę wojenną’. W drugim cytacie prawdopodobnie *ogromność* oznacza ‘siłę’.

Frekwencja przymiotnika *ogromny* w SPXVI w znaczeniu ‘wielki; dużych rozmiarów; dużej liczebności; mocny’ wynosi 27. Autorzy słownika wskazują m.in. następujące jego łacińskie odpowiedniki: *terribilis*, *centenarius*, *colosseus*, *conspicuous*, *magnitudine*, *duplex*, *enormis*, *grandis*, *immanis*, *ingens*, *magnus*, *milliarius*, *multus*, *numerosus*, *pergrandis*, *pluralis*, *vastus*, *vehemens*. Przytoczone wyrazy świadczą o szerokim, i jednocześnie nieostrym, zakresie znaczeniowym przymiotnika *ogromny*. Na podstawie tłumaczenia wybranych łacińskich odpowiedników można wskazać jeszcze inne – poza wymienionymi w definicji – określenia, na przykład: *olbrzymi*, *niezmierny*, *wykraczający ponad normę*, *bardzo wielki*, *obszerny*, *rozległy*, *liczny*, *bardzo wielu*, *mnóstwo*, *bardzo*, *zbyt*, *wspaniały*, *okazały*¹⁷.

Dodatkowego komentarza wymagają poświadczenia przymiotnika *ogromny* wskazujące na znaczenie parametryczne odnotowane w SPXVI: *Tetricus*, *Gora jest we włoszech* (sic!) *barzo ogromna i przykra* (Mącz 453b). Przykład ten w opinii twórców SPXVI potwierdza znaczenie

słowami: „Item figura grammatica, literam vel syllabam fini dictionis adimens”. Inne figury gramatyczne w *Thesaurusie* to np. „Apheresis Polonica”: *mu* dla *jemu*, *ki*, *ka* dla *jaki*, *jaka*; „Epenthesis Polonica”: *południe* dla *półdnie*, *zdejmuje* dla *zejmuje*, *zjął*; „Paragoge Polonica”: *leżący* dla *leżac*, *syniec* dla *syn*, *serzec* dla *ser* (Puzynina 1961: 146).

16 https://ellexicon.scriptores.pl/pl/lemma/ENORMIS#sense_II (dostęp: 21 sierpnia 2020).

17 Polskie znaczenia podano za *Elektronicznym słownikiem łaciny średniowiecznej w Polsce* (hasła: *amplus*, *enormis*, *immanis*, *immensus*, *ingens*, *magnus*, *multum*, *peramplus*, *permagnus*).

‘wielki; dużych rozmiarów; dużej liczebności; mocny’, jednakże obecność intensyfikatora *barzo* w prepozycji w stosunku do połączenia *ogromna i przykra*, każe się zastanowić, czy nie chodzi tutaj o znacznie ‘budzący strach, trwogę, przerażający’. Jeśli jednak faktycznie przymiotnik *ogromny* w tym kontekście ma znaczenie parametryczne, jego łączliwość była inna niż współcześnie (obecnie „biegunowy” przymiotnik *ogromny* nie łączy się z *bardzo*). Pozostałe przykłady zaświadczają m.in. znaczenie dużej liczebności, na przykład *ogromne wojsko* (*Tam acz was w liczbie dosyć niewiele było/ z ogromnym wojskiem Wołoskim / i Tureckim / nie tylo Harce / ale i potkęście mieli* (BiałKaz L4)) czy ‘wielki, dużych rozmiarów’, na przykład *ogromne wały* (*Teraz kędzierze nastrzępi / w godzinie Dnem wzgorę (sic!) stanie / a ogromne wały Wysokich będą obłokow sięgały* (KochPieś 49)).

Spośród 93 poświadczeń przymiotnika *ogromny* w SPXVI jednokrotnie odnotowana jest forma *ohromny*: *Dzwońże miły Zygmuncie / tymi trzemi głosy / A niech twój ohromny brzęk i bije ludziom w nosy* (RejZwierz 105). Przymiotnik ten użyty został w znaczeniu ‘bardzo głośny, donośny’. Zapis *ohromny* i znaczenie odnoszące się do dźwięku wskazuje na wpływ czeski.

Analiza trzech poświadczeń wyrazów *ogromnie* i *ogromność* pokazuje, jak niełatwym zadaniem jest interpretacja ich wartości semantycznej w polszczyźnie XVI wieku. Na podstawie wskazanych kontekstów trudno jednoznacznie potwierdzić funkcjonowanie analizowanych wyrazów w znaczeniu parametrycznym. Wprawdzie lektura poszczególnych artykułów hasłowych w SPXVI pomaga odczytać sens dawnych jednostek leksykalnych – bądź wskazać ich możliwą interpretację, lecz nie daje pełnej odpowiedzi na pytanie o drogę rozwoju parametrycznego znaczenia przymiotnika *ogromny*¹⁸.

W niniejszym artykule przeprowadzone analizy koncentrowały się na ustaleniu genezy znaczenia parametrycznego przymiotnika *ogromny*. Dane językowe dowiodły, że pojawia się ono w polszczyźnie w XVI wieku, współwystępując ze znaczeniami wynikającymi z etymologii (zob. tabela). Dalszy rozwój semantyczny tego przymiotnika polega na wycofywaniu się znaczeń nieparametrycznych aż do współczesności. Ustalenie czasu zaniku poszczególnych znaczeń nieparametrycznych może stać się przedmiotem odrębnych badań.

4. Zakończenie

Przedstawiony wywód pozwala na sformułowanie następujących konkluzji, które mają zarówno charakter szczegółowy (a–d), jak i bardziej ogólny (e–f):

(a) *ogromny* jest przymiotnikiem parametrycznym wtórnym, to znaczy jego wartość parametryczna ukształtowała się w trakcie rozwoju semantycznego, nie wynika bezpośrednio ze znaczenia etymologicznego (inaczej niż np. w przypadku przymiotnika *wielki*¹⁹);

(b) historyczna analiza semantyczna przymiotnika *ogromny* pozwala przypuszczać, że analogiczny rozwój dokonuje się w przypadku innych przymiotników, które współcześnie występują zarówno w znaczeniu parametrycznym (*potworny ból*, *straszny głód*, *szalony apetyt*), jak

18 Według ustaleń S. Kochmana semantyka przymiotnika *ogromny* ukształtowała się w języku czeskim, skąd została przejęta do polszczyzny (1975: 101)

19 Zgodnie z danymi etymologicznymi (SBo) prasłowiańskie *velikъ* miało znacznie ‘bardzo duży, wielki’.

i nieparametrycznym (*potworna zbrodnia, straszny widok, szalony czyn*). Wymienione przymiotniki mają swoje ekwiwalenty o znaczeniach nieparametrycznych, podczas gdy *ogromny* ustabilizował swoje znaczenie tylko jako parametryczne;

(c) rozwój semantyczny przymiotnika *ogromny* jest ilustracją uniwersalnego fenomenu językowego, jakim jest *leksykalizacja*²⁰, rozumiana jako blaknięcie znaczenia pierwotnego (Brinton, Traugott 2005). W jego przypadku „wyblakło” znaczenie związane ze zjawiskiem atmosferycznym. Dodatkowym argumentem przemawiającym za taką interpretacją jest zatarcie się wyrazistości semantycznej poszczególnych elementów morfologicznych, co pokazała analiza słowotwórcza;

(d) analiza historyczna przymiotnika *ogromny* dowodzi, że parametryczny element znaczenia nie był w nim od początku obecny i pojawił się najprawdopodobniej dopiero w XVI wieku, a następnie – wraz z wycofywaniem się znaczeń wynikających z etymologii – stopniowo umacniał swoją pozycję;

(e) tworzenie się wtórnych przymiotników parametrycznych każe się zastanowić nad procesem powstawania intensyfikatorów (*ogromny* v. *ogromnie*); zagadnienie to wymaga dokładnej kwerendy w źródłach historycznych;

(f) historyczne badania semantyczne w centrum zainteresowania stawiają zmianę językową, odnosząc się do form zachowanych w leksykonach i tekstach lub do form rekonstruowanych; koniecznym ich uzupełnieniem powinny być analizy uwzględniające wpływ czynników zewnętrznych (np. języków obcych, sytuacji literackiej, uzusu językowego w danej epoce).

Ujęcie pragmalingwistyczne, uwzględniające szeroki kontekst danego aktu komunikacji oraz charakterystykę nadawcy i odbiorcy, dopełniłoby opis zmiany językowej, której przykładem jest kształtowanie się znaczenia parametrycznego przymiotnika *ogromny*.

Bibliografia

- Bańkowski A. 2000: *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. 1–2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Basaj M., Siatkowski J. 2006: *Bohemizmy w języku polskim. Słownik*, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Bezljaj F. 1982: *Etimološki slovar slovenskega jezika*, t. 2, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik, Mladinska Knjiga, Ljubljana.
- Brinton L., Traugott E. 2005: *Lexicalization and language change*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Buttler D. 1978: *Rozwój semantyczny wyrazów polskich*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Elektroniczny słownik łaciny średniowiecznej w Polsce (online: <https://lexicon.scriptores.pl>, dostęp: sierpień 2020 – styczeń 2021).
- ÈSSÂ: *Ètimologičeskij slovar' slavânskikh âzykov. Praslavânskij leksičeskij fond*, t. 1–41, red. O. Trubačëv i in., Nauka, Moskva 1974–2018.
- ESUM: *Etimologičnij slovník ukraïns'koï movi*, red. O.S. Meľničuk, t. 1–7, Naukova dumka, Kiïv 1982–2012.
- Hrvatski jezični portal (online: <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, dostęp: listopad 2020).

20 O leksykalizacji na materiale języka polskiego pisała Magdalena Pastuchowa, zob. np. Pastuchowa 2011.

- Jakubowicz M. 2010: *Drogi słów na przestrzeni wieków. Zarys słownika motywacji semantycznych na materiale przymiotników słowiańskich odziedziczonych z prasłowiańszczyzny*, Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, Warszawa.
- Kleszczowa K. (red.) 1996: *Słowotwórstwo języka doby staropolskiej. Przegląd formacji rzeczownikowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Kleszczowa K. 1998: *Staropolskie kategorie słowotwórcze i ich perspektywiczna ewolucja. Rzeczowniki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Knapiusz G. 1643: *Thesaurus Polono-Latino-Graecus*, Kraków (online: <https://fbc.pionier.net.pl/details/nnTtrff>, dostęp: wrzesień 2020 – listopad 2021).
- Kochman S. 1975: *Polsko-rosyjskie stosunki językowe od XVI do XVIII w. Słownictwo*, Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Opole–Wrocław.
- Krátký slovník slovenského jazyka* (online: www.juls.savba.sk, dostęp: wrzesień 2020 – styczeń 2021).
- Krupianka A. 1969: *Formacje czasownikowe z przedrostkiem o-(ob-) w języku polskim*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Toruń.
- Laskowski R. 1977: *Od czego lepszy jest lepszy?*, „Język Polski” LVII, z. 5, s. 323–334.
- Machek V. 1957: *Etymologický slovník jazyka českého*, Nakladatelství československé akademie věd, Praha.
- Mitrena B. 2014: *Zmysł smaku. Studium leksykalno-semantyczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Pastuchowa M. 2011: *Leksykalizacja wobec tradycji językowej*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis”, Studia Linguistica VI, *Dialog z tradycją*, cz. 1, Kraków, s. 244–254.
- Pawelec D. 2003: *Dzieje sztuki. Leksemy i pojęcia*, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Puzynina J. 1961: „Thesaurus” Grzegorza Knapiusza: siedemnastowieczny warsztat pracy nad językiem polskim, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Rejzek J. 2001: *Český etymologický slovník*, Voznice, Leda.
- SBO: W. Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2005.
- SBR: A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1927/1985.
- SEŚ: F. Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. 1–5, Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego, Kraków 1952–1982.
- SGS: T. Vogelgesnag, *Słownik gniazd słowotwórczych współczesnego języka ogólnopolskiego*, t. 1, *Gniazda odprzymiotnikowe*, Universitas, Kraków 2001.
- Siatkowski J. 1965: *Bohemizmy fonetyczne w języku polskim*, cz. 1, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- SJPDor: *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, t. 1–11, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1958–1969.
- Skok P. 1971: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili sprskoga jezika*, t. 1, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- Slovník spisovného jazyka českého* (online: <https://ssjc.ujc.cas.cz>, dostęp: wrzesień 2020 – styczeń 2021).
- Slovník ukrajinš'koj movi* (online: <http://ukrlit.org/slovnýk>, dostęp: wrzesień 2020 – styczeń 2021).
- SMAñ: W. Mañczak, *Polski słownik etymologiczny*, Polska Akademia Umiejętności, Wydział I Filologiczny, Kraków 2017.
- SP: *Słownik prasłowiański*, red. F. Sławski, t. 1–8, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, 1974–2001.
- SPXVI: *Słownik polszczyzny XVI wieku*, red. M.R. Mayenowa (t. 1–34), K. Mrowcewicz (t. 35–38), t. 1–22, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków 1966–1994, t. 23–38, Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1995–2020.
- sstp: *Słownik staropolski*, red. S. Urbańczyk, t. 1–9, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków 1953–1987, t. 10–11, Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków 1988–2002.
- Staročeský slovník* (online: <https://vokabular.ujc.cas.cz/>, dostęp: wrzesień 2020 – styczeń 2021).
- USJP: *Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. S. Dubisz, t. 1–4, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
- Vasmer M. 1950–1958: *Russisches etymologisches Wörterbuch*, Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg.
- Witczak K.T. 2020: *Rozważania nad etymologią gromu*, „Poradnik Językowy” z. 10, s. 9–19.
- WSJP PAN: *Wielki słownik języka polskiego PAN*, red. P. Żmigrodzki (online: <https://wsjp.pl>, dostęp: wrzesień 2020 – styczeń 2021).
- Żmigrodzki P., Bañko M., Batko-Tokarz B., Bobrowski J., Czelakowska A., Grochowski M., Przybylska R., Waniakowa J., Węgrzynek K. (red.) 2018: *Wielki słownik języka polskiego PAN. Geneza, koncepcja, zasady opracowania*, Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków.

Summary

The evolution of the parametric meaning of the adjective *ogromny* ('enormous') – a diachronic overview

Keywords: history of Polish language, etymology, historical word formation, historical semantics.

The article concentrates on the development of the Polish adjective *ogromny* which, in contemporary Polish, has a parametric meaning only. The research is conducted in a historical frame which means that the starting point were the etymological and historical word formation data. We treat the information referring to the use of this adjective in the old texts and its presence in other Slavonic languages as complementary. Our analyses led, inter alia, to the following conclusions: – the parametric value of the adjective *ogromny* is secondary – it took shape during the history of Polish language; the main mechanism in the development of parametric value of *ogromny* is lexicalization. Its determinant is, in that case, the semantic fading and blurring of morphological boundaries.